

**Xorazm Xalq Respublikasi Ichki Ishlar Xalq nozirligi tarkibida, Pochta va telegraf bo'limining faoliyati (1920-1924) yillar.**

O'zbekiston Milliy universitet Tarix fakulteti O'zbekistonning eng yangi tarix kafedrasida mustaqil tadqiqotchisi

**Nazirov Maxmudjon Xasanjon o'g'li**

**Ilmiy rahbar: T.f.d., professor. A.Yermetov**

**Anotatsiya**

Xiva xonligi ag'darilgandan so'ng Xorazm Xalq Respublikasi tashkil etilib bu yerda nazorat organlari tashkil etildi. Jamoat xavfsizligini taminlash maqsadida Ichki Ishlar nozirligi va uning tarkibida pochta-telegraf bo'limi tashkil topib o'z faoliyatini olib brogan.

**Kalit so'z:** Pochta, Telegraf, Muvaqqat, RSFSR, XXSR, Idora, Ichki Ishlar, Nozirlik, Xiva, Xorazm, Toshhovuz, Radiostansiya, Garnizon.

**Аннотация**

После свержения Хивинского ханства была создана Хорезмская Народная Республика и здесь были созданы органы управления. В целях обеспечения общественной безопасности были созданы и осуществляли свою деятельность Инспекция внутренних дел и ее почтово-телеграфный отдел.

**Ключевые слова:** Почта, Телеграф, Временное, РСФСР, XXСР, Управление, Внутренние дела, Инспекция, Хива, Хорезм, Ташховуз, Радиостанция, Гарнизон.

Muvaqqat Xorazm hukumatining 1920-yil 8-apreldagi qaroriga asosan Xo'jalik nozirligi qoshida pochta-telegraf bo'limi tashkil etilishi ko'zda tutilgan edi. Lekin bir qancha sabablarga ko'ra yosh respublikaning pochta-telegraf ishlari 1921-yilda Turkiston Respublikasi pochta aloqasi xalq komissarligi tasarrufida qoldi. Ichki ishlar nozirligi qoshida pochta-telegraf bo'limi tuzildi. RSFSR hukumati va XXSR hukumati o'rtasidagi 1921-yil 29-maydagi "Pochta-telegraf ishlarini boshqarish va RSFSRga tegishli bo'lgan va Rossiya Federatsiyasi hududida joylashgan barcha pochta-telegraf aloqasi muassasalarini bepul o'tkazish to'g'risida"gi kelishuvga erishdi. Xorazm

Respublikasi Ichki Ishlar Nozirligi telegraf bo'limi bu muassasalarni o'z tasarrufiga qabul qilgan jamoat aloqalarining asosiy turlari: pochta telegrafi, telefon va radio aloqalarini boshqarish yuklangan.

Bo'lim tarkibiga quyidagilar kirdi: 1. Idora 2. Xiva pochta-telegraf idorasi 3. Uchar pochta 4. Qabul qiluvchi radiostansiya. 5. Shahar kommunikatsiyalari. Kafedra bo'limning umumiy boshqaruv ishlari bilan shug'ullangan, iqtisodiy, moliyaviy va ishlab chiqarish funksiyalarini bajargan. 1921-1924 yillarda ofis xodimlari 2 dan 11 kishigacha bo'lgan edi. Idoraga bevosita pochta-telegraf bo'limlari boshlig'i rahbarlik qilgan. Xiva pochta-telegraf idorasi Xorazm Respublikasining asosiy aloqa markazi bo'lib, qo'shni respublikalar bilan telegraf aloqasini olib bordi. Bundan tashqari, u Xorazm, xususan, Xiva shahri pochta bo'limiga rahbarlik qilgan. Xiva shahriga 2 dan 10 tagacha pochta xizmat ko'rsatgan Ofisning birinchi yordamchisi uchuvchi pochta edi. Uning vazifalariga respublikaning punktlari va shaharlari, Xorazm va boshqa qo'shni respublikalar o'rtasidagi pochta aloqalarini qo'llab-quvvatlab yordam berish kirar edi. Qo'shnilar bilan pochta aloqasining yagona yo'li Chardjo'y orqali o'tdi.

Chordjo'ydan Xivaga va ortga pochta jo'natmalari bir oyda ikki martagacha tuyadan foydalanilgan. Haftada bir-ikki marta otliq pochta Xivadan respublikaning boshqa aholi punktlariga pochta jo'natishardi. Ammo mamlakatning notinch hayoti, bosmachi to'dalarining shov-shuvlari bu aloqani muntazam ravishda saqlab turishni qiyinlashtirdi; shu paytgacha ushbu liniyalarga xizmat ko'rsatuvchi odamlar shartnoma asosida ishlagan va har doim ham uchuvchi pochta oddiy birliklari hisoblanmagan. 1920-yil 1-iyundan ilgari Xiva garnizoni va boshqa harbiy qismlarga xizmat ko'rsatgan Xiva qabul qiluvchi radiostansiyasi pochta-telegraf bo'limi tasarrufiga o'tgan. Radiostansiya 4 kishi faoliyat yuritgan.

U muntazam ravishda "Starosta", "Turkta" xabarchilarini qabul qilib turar va bu radiogrammalarning nusxalarini davlat idoralari o'rtasida tarqatardi. Xiva shahar telefon stansiyasi pochta-telegraf bo'limiga bo'ysungan. Shahar telefon tarmog'i asosan davlat idoralariga tegishli bo'lgan 15 ga yaqin punktni qamrab olgan.

1922-yilning o'rtalaridagina Xorazm poytaxtini Yangi-Urganch xonaqohi va Darg'on-ota, Tashhovuz va Shaxabodam bilan bog'laydigan birinchi shaharlararo telegraf liniyalari ochildi va To'rtko'l bilan telefon aloqasi o'rnatildi.

1923-yil oxiriga kelib Xiva shahrida telefon abonentlari soni 27 taga yetdi. Ichki ishlar nozirligining buyrug'i bilan 1923-yil 1-iyunda shtatlarning qisqarishi munosabati bilan pochta-telegraf bo'limi tugatildi. Uning o'rnida Ichki ishlar nozirligi huzurida 2 kishidan iborat (rahbar, xizmatchi) pochta-telegraf bo'limi tuzildi. 1-iyuldan boshlab barcha pochta va telegraf muassasalari o'z-o'zini moliyalashtirishga o'tdi. Shu munosabat bilan pochta-telegraf xizmatlari uchun tarif belgilandi. Pochta markalari RSFSR bilan tuzilgan "muhr to'g'risida"gi kelishuvga muvofiq, O'rta Osiyo respublikalarining iqtisodiy konferensiyasi qarorlariga va Ichki Ishlar nozirligi O'rta Osiyo vakili bilan kelishuvi asosida tarqatilgan.

Pochta-telegraf okrugi 1923-yil 23-sentabrda Yangi-Urganch, Xonqa va Darg'an-otadagi pochta-telefon stansiyalari O'rta Osiyo pochta-telegraf okrugi yurisdiksiyasini o'tkazdi. 1924-yil yanvardan pochta-telefon bo'limi jamoat aloqalari bo'limi deb nomlandi. 1924-yilning o'rtalariga kelib Aloqa bo'limining tuzilmasi zarur edi: 1. Idora (bo'lim mudiri va xizmatchisi) 2 kishi 2. Xiva telefon stansiyasi 8 kishi. 3. Tashhovuz telefon stansiyasi 24 kishi. 4. 4-kishilik radiostantsiya. 5. Xiva pochta 2 kishi. 6. Tashhovuz pochta bo'limi 2 kishi. 7. Xo'jayli pochta bo'limi 2 nafar. 8. Yangi-Urganch pochta bo'limi 2 kishi. 9. Xazorasp pochta bo'limi 1 kishi. 10. Darg'an-ota pochta bo'limi 1 kishi ish faoliyatini olib brogan. Shtatlarning qisqarishi munosabati bilan Ichki Ishlar nozirligining 29-apreldagi buyrug'i bilan Jamoatchilik bilan aloqa bo'limi tugatildi. Pochta bo'limlari ichki ishlar bo'limi, telefon stansiyalari esa kommunal xizmat ko'rsatish boshqarmasi tasarrufiga o'tkazildi. Ammo 19-may kuni Jamoatchilik bilan aloqalar boshqarmasi qayta tiklandi Ichki ishlar nozirligi tugatilgandan so'ng 1924-yil 15-iyulda Jamoatchilik aloqalari boshqarmasi Xalq xo'jaligi vazirligi tasarrufiga o'tdi.

#### **Foydalaningan Adabiyotlar.**

1. O'zR MDA, 76-fond, 1-ro'yxat, 74-ish, 245-varaq.
2. O'zR MDA, 76-fond, 1-ro'yxat, 124-ish, 9,13-varaq.

3. O'zR MDA, 76-fond, 1-ro'yxat, 74-ish, 1 -varaq.
4. O'zR MDA, 76-fond, 1-ro'yxat, 18-ish, 1,2 -varaq.
5. O'zR MDA, 76-fond, 1-ro'yxat, 55-ish, 62 -varaq.
6. O'zR MDA, 76-fond, 1-ro'yxat, 18-ish, 2 -varaq.
7. Арипов Р., Мильштейн Н. Из истории органов безопасности Узбекистана (Документалнқе очерки истории 1917-1930), - Ташкент : Узбекистан. 1967. -182 б.
8. Ерметов А.А. Ўзбекистон Ички ишлар органларининг ўрганилишига оид манбалар таҳлили (1917-1991 йиллар) // Замоनावий ижтимоий-маданий жараёнлар ва тарих таълими-баркамол авлодни юксак маънавиятли шахс сифатида тарбиялашнинг муҳим омили. Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. – Қарши, 2017.
9. Ерметов А.А. Ўзбекистон ички ишлар органларининг ўрганилишига доир манбалар хусусида (1917-1941 йиллар) // “Ўзбекистон тарихининг долзарб масалалари: асосий йўналишлари ва ёндашувлар”. Республика Ёш олимларининг анъанавий иккинчи илмий конференцияси материаллари тўплами. – Тошкент, 2010.
10. Ерметов А.А. Совет ҳукмронлиги даврида Ўзбекистон назорат органларининг фаолияти (1917-1939 йиллар) // “ЎзМУ хабарлари” илмий журнали. – Тошкент, 2008.